

E U S K E R A

Euskaltzaindiaren lan eta agiriak.IV. Bilabo,1959.

Mardul, jori ta erne dator oraingo ale au. Igazko (1959) Abenduan Bilbo'n Euskaltzaindiak antolatu zuen Biltzarrean irakurri ziran mintzaldi ta eztabaidak dakazki. Auezaz gaiñera ba-dira beste zenbait lan ere. Aipamen berezia merezi du Altube'tar Seber'enak. Praille, ta apaiz ta moja xumeeek ta... , zoritxarrez, beste batzuek ere bai, ba-dugu errurik... Gu, bai,gu baikera euskera il-tzen ari diranetan erantzukizun astunenetakoa dutenak. Donestebe etzuten arrikatzailleak bakarrik il... Guk ere, zerutar tximista bearko ote dugu, ba, okerrak zuzentzeko? Ailedi igo euskal-aitona agurgarri ta jakintsu onen dei samindua bearreko litzaken tontorretaraiño.

Ba-da oraindik beste lan aipagarririk; baiña gaurkoz bi laburtu nai nizkizuke; Aita Villasante'rena ta Txillardegi jaunarena.

- - -

BIZITZATIK URBIL. Aita Villasante'rena dugu lan au. Zentzuduna auxe, zentzudunik bada. Gure literaturak zenbait bizigarri bear dituela dio, ta bizkortasun ori erriak bakarrik eman dezaiokela. Euskeraren jomuga au omen da: idazkerari dago-kion prestutasuna ta irakurleari zor zaion argitasuna anaitzea. Euskera illargitarrak irakurlea axatu egiten du, ta zoritxarrez euskal-liburuekin maizegi gertatu zaigu au. Erritik aldentutako elerti au zaletu bakan batzu engaiñatzeko apartekoa dugu. Ta Orixe'rena gogoratzen digu: "Geldixeago joango bagera ere, daramagun erria gurekin". Bestela, Altube jaunari erritar batek zion ura jaurtikiko digute euskaldunek: "Akademixako euskera ori guk ez dakigu..." Altube'k ere, baitetsiaz, ori bera dio: "Orixe da guri gertatzen ari zaiguna."

Orain gutxi, suezitar Naert izkuntzalaria-ri onoko au esan omen zion euskaltzale batek: "Eus-

keraz akeita deitzen diogu café'ari". Ta jakintsuak berekiko: "Ba, euskera izango da munduan diran izkuntzetan kafeari kafea esaten ez dion izkuntza bakarra" (!?).

Egungo zibilizazioak pentsakera berri bat ezarri dio munduari, eta era berri oekin batera, baita konzetu berriak ere. Pentsakera au ez da erri onena edo arena, guziona baiño, ta askotan onelako idea bakarrari itz orokor bat datorkio egokien. Zergatik ez artu guk ere?

Ba-da emen beste auzi bat ere. Euskera jatorra bear dugu, ta ortarako askok baserrira bultzatu nai gaituzte. Baiña gaurko zibilizazio-moldeetan ezin sar dezakegun mintzaira orrek kaletarren aurrerapen-mamia eman ote dezaiguke? Askotan kaletarrak gai batzuetan darabilkiten mintzaera ez ain garbi, baiña bizia, baztertu egiten dugu, ta ain zuzen ere oiek bear ditugu gure euskeraren bizkortasunerako. Garbizaleak ez luke eibartar arek pelotalekuan zion ura erabilliko, ez: "Fakultade astronomikoak zeuzkak orrek", ta ala ere "ezta garbizale mutillik jaio, esaldi ori bere indar ta giar orrekin esaten dakianik", orren ordez txepelkeriren bat izango luke.

Garbizaleak onelako zerbait egin bearrean ere arkitzen dira: itz bakarraren ordez itzul-inguru bat eman, alegia. Latifiz, adibidez, "café exprés" esateko ara baten batek asmatu diguna: "potatio arabica coram expressa". Gosari txiki bat egiteko lain lukainka ba-da emen. Ta au benetan pobretasuna da, askotan aldrebeskeriren bat edo esakune luzeren bat gora ta beera erabilli bearrean aurkitzen baita idazlea.

Baita Aita Villasante ez da noski mordoillozalea ere: "Erderaren bidez sartzen zaizkigun itzak artuaz ta asimilatuaz (bearreko diranean, jakina), ez dut uste euskerari kalte egiten zaionik... Bear lirakenak artu, baina gauden euskaldun".

BATASUNAREN BIDEA.

Txillardegi jaunarena da. Bai aogozagarri ta adimen-argitzaille auxe! Idazle zaarren alako bizitasun bat sumatzen da orrialde auetan; ba-dugu noski YAHINlariok zer jasorik oraindik gazte, baina umotua, dan Txillardegi'ren lumatik. Ez ote zenezaguke filosofi-liburutxoren bat edo eman... Betozen lenbaitlen, ba-duzu zer ta ederki emanik-eta.

Txillardegi'k gogor ekiten dio autatu gairi: "Alegia, "pakea" egin bear omen dugu gure artean, pakea bakarrik... urteak pasata ikusiko omen da zeñek zuen arrazoa". Ez da gure euskera lurpetuko duen pakearen zale. Gauzak bere ortan utzita ez dugu inoiz ezer iritxiko. "Zalaparta gorri bat ikusita, ta ura tajutu naiean, nork esango luke: "Utz, utz: zefiek duen arrazoa geroak esanen"? Inork ez. Gure artean, ordea, askok".

"Gure artean au gertatzen da: arriak erortzean, goruntz dijoazela esan dute batzuk, beste batzuk berriz ezkerretara egiten dutela, eta beste zenbaitek lurrera. Ots... iru "teoria" omen ditugu arrien erortzeari buruz. Arriak, ordea, lurrera erortzen dira beti eta betidanik, eta goitik behera. Au ez da "teoria" bat; begiak idekitzea besterik ez da.

"Baña arriak goruntz erortzen dirala diotenak, eta ezkerretarakoak au erantzuten dute: "bada, arriak dira gaizki erortzen diranak..." Lehengo adibidera itzulita, "euskera" "s"kin esaten ba da, "gaizki esaten da". Zergatik? Neri "eguzkiaren" seta ori buruan finkatu zaidalako... Uso ondo".

Beraz, gure eztabaidaren iturria aurre-iritzi, apriorismu txatxu bat da: "Egiak "teoria"tzat euki, eta setak eta txorakeriak egiazat". Aurre-iritziak utzirik ikasi egin bear da: ikusi ta ikasi, ta ez asmatu ta irakatsi. Arriak goitik behera erortzen dira; ori da mundu ontako usadio bakarra, gainerakoak legez kanpoko irudimenkeriak ditugu. Euskeran ere berebat gertatzen zaigu: "Izkuntza batean usadioa dugu azken erabakitzaillea". Usadioak eman bear dizkigu teoria baterako datoak, ta ez Hegel'ena erantzun "gertakizunak nere filo-

sofiaren kontra daudela? Ba... or konpon gertakizunak". Ala ere, ez da usadioa soilik gure mai-xu.

Izkuntza guziak dute zerbait berezirik. Zenbait euskal-esakune ezin ditezke itzez-itzez erderatu: "Itzez-itzez ezin itzultze orixe, joskera berezi orixe", da gure jatortasuna. "Bi esaeratan jatorragoa da berezitasun geien duena". Ta berezitasun ba-dute erdal-sustraiak duten zenbait itzek ere: "gonbazio" ez da "comparación", "okasio" ez da "ocasión" ta abar.

Geienetan, jatortasuna desberdintasunak emango digu, ba.

Ta onetzaz ondore auek ateratzen ditu Txillardegik: Euskera zaarra ta sortaldekoa jatorragoak dira gaurkoa ta sartaldekoa baiño. Jatortasunak mailla auek ditu: Euskalki guzietako ta betiko esaera; gaur euskalki geienetan bizi dana; gaur gutxi, baiña noizbait zabaldua egon dana, eta, guzian ondoren, itz berriak.

Arkaismuez ere ba-diardu; aunitz aldiz, itz zaartzat jotzen ditugunak eraindik bizi dira, guk ez ezagutuarren. Gezurrezko eboluzioak ere ba-dira gaur, izkuntzak idazleari ez-baiña onek euskerari ezarri dizkionak. Izkuntzan logika ere ba-da, baiña ez ori bakarrik. Garbizalekeria ta mordoillozalekeria: biok ditugu "teoriak", arria batek ezkerrean, ta besteak eskubira erortzen "ikusten" dutenak.

Irizpide zuzen bakarra: USADIOA.

Euskera-batasunerako euskalki bat bear dugu oinarri izan dakigun. Jatorrena eta praktikuen artu bear genuke. Jatorrena xuberotarra da, baiña ez da praktikuen gertatzen, eta onegatik oneraxegoko euskalki bat aukeratzen du Txillardegik: Oartzun-Sara-Elizondo ingurukoa, Mendiburu ta Duvoisin gidaritzat dirala.

Deklinazioa Mendiburu'rena, Duvoisin'enaz osatuaz. Ez dago ezer asmatu bearrik. Aditzean beste oinbeste.

Joskera, Altube jaunak bere "Erderismos"ean

duena. Baiña beste era batzuei ere atera iriki bearko diegu, noski. "Zeren" ta senidoak oso eratuak dira Naparroa'n, Baxenabarre'n, Xuberoa'n eta Lapurdi'n eta euskaldun geiegi dira oiek kontuan ez eukitzeko. Beraz, Altube'k diona gidari, baiña Mendiburu-ta aaztu gabe. Sufijoak: dauzka-gunak nola ta noiz erabili diran ikasi bear dugu; ta noizbeinka kanpoko berrien bat artu ere bai: "ismo" ta "ista", adibidez.

ITZ BERRIAK. Idea zaarrak emateko ez dago ezer asmatu bearrik: ikasi egin bear da, ta idazle zaarrak ematen digutenaz baliatu. Idea berrientzat, berriz, iru bide aukera ditzazkegu:

1.- Itz zaarrei esanai berri bat eman. Aldapa labaiña auxe, egokitasuna gal baititeke be-realakoan.

2.- Euskal itzez ta sufijoz, berriak moldatu. Ez da soluzio ain txarra; baiña idea zeazki, ta ez gutxi gora-beera, eman bear dute.

3.- Erderetatik artu. Euskal-itzez bere neurri juxtuan adierazi ez dezakegun idea, itz auen bidez aisa egin genezake. Baiña itz auk ez ditugu bestegabe artu bear, euskal-senaz jantzita baizik: "canónigo"tik "kalonje" jaio da. Euskerak ba-ditu bere fonetika legeak, ta auen arauz artu bear ditugu itz ok. Gai ontaz Euskaltzaindiak argitaratu bear luke irizpide sendo bat.

Ara, Txillardegi'k esaten dizkigun zenbait gauza jakingarri. Ba-du oraindik gauza eder gei-agorik; baiña ez naiteke emen geiegi luza. Bai burutsua Txillardegi'ren lan au! Ba-da emen zer ikasi ta ausnarturik. Euskaltzale guztick ongi istudiatuko bagenu, bear bada leentxeago batuko giñake.

Ba-dut, ala ere, duda bat. "Zeren" ta kidekoak artu egin bear genituzkela diozu zure lanean. Arestian aitatu diguzun jatortasun-lege orrek ez ote digu eragozten? Egia esan, ba-liteke ncretzat eragozpenik aundiena neure gustoa izatea, nere belarriei benetan mingarri baitzaizkie era oiek. Gaitz au, ordea, erabilliak sendatzen du. Gaiñera au ez da arrazoa ta arazo auetan arrazoikiro jokatu bear dugu. Onegatik, puntu au,

apur bat bada ere, argi dezaiguzula eskatuko nizu-
ke. Oinbeste euskalkietan erabiltzea ez da noski
arrazoi kaxkarra; baina euskal-jatoritasuna ez ba-
lute -dirudienez, ez dira oiek berezitasun geiena
dutenak-, ez aai genuke jatorrago direnak sendotu,
ta besteak zokoratzen saiatu bear?

Intxausti'tar Joseba, ofm.
- Arantzazu'koa -

OARTU ONDO.

Azkenengo zenbakian auxe esa-
ten genizuen: "YAKINEN lenbiziko eta bigarren zen-
bakiak berriz ateratzera goaz asko baitira eska-
tzen digutenak."

Ez dizuet esan nai atzerantz
egin dugula, ezta egin nai dugula ere. Ez. Gauza-
txo bat bakarrik: la lenago ain sarri zenbaki
zaar oiek beren etxean eukitzea nai zutela esaten
zuten guziak lotara joan ote diran. Ez dakigu
nortzuk ziran; baina gutxi gora-beerako kontuetan
egingo nuke 70 bat ba-zirela. Gaur ordea, nai di-
tuztenak eskatzeko adieraztean, dozena ta erdi
exMax agertu zaizkigu. Eta jakina, atera nai di-
tugu, baina kostatzen dana pagatzeko jende gutxi-
gi ditugu amazazpi oiek.

Berriz, ba, jakiñarazten dizue-
gu zenbaki oiek (enkuadernatzeko edo kolezio osoa
eukitzeko edo...) artu nai dituzuen guziok esan
iguzue lenbaitlen.

Lendik eskatu ditenei, Jainkoa-
rren, barkatu eta pazientzi pixkat. Azkenengoan
ez genuen esan atera genitula, askok uste izan
duen bezela, ateratzera goazela baizik.

Gaizki esanak barkatu eta gai-
nerantzean gaitezen guziok bat.

E'tar K. oim.
Arantzazu'koa